

MUSIC, THE INEFFABLE ART IN THE CREATION OF THE HUMAN

Elena Oliviana Epurescu
Lecturer, PhD, Politehnica University, Bucharest

Abstract: Music makes its presence felt in different manifestations of our everyday life, it delights us, we enjoy it, it helps us better understand the thoughts and events, mobilizes our forces, urges us to noble achievements, relaxes us. The more musical education is made earlier, the more impact it will have, and the effects on the harmony of human development will be more subtle and deep. The need for musical education can be demonstrated and supported by a number of arguments- physiological arguments, psychological arguments, pedagogical arguments, axiological arguments, social arguments, historical arguments. All these arguments come to confirm once again the idea that music trains all the spirits of the human personality.

Keywords: music, art, education, creation, personality.

Arta s-a născut o dată cu omul, însoțindu-l permanent și-a definit într-o unicitate de neegalat caracterul profund uman: „Prima caracteristică a artei, pare-se aceea de a rându-i o lume pe măsura omului; de a crea o lume în exclusivitate umană; de a devia realitatea în direcția visului; de a da realității magia visului; de a da visului puterea constrângătoare și savoarea realității.” (H. Delacroix, 1983)

Distingem esențial următoarele funcții ale artei: cognitivă, estetică, etică, socio-culturală, instructiv-educativă, afectivă.

Rezultă de aici complementaritatea fericită cu celelalte arte și științe.

Funcția cognitivă implică explorarea și descoperirea realității, cu temeuri adânci în puterea inteligenței umane, răsfrânte asupra naturii acesteia.

Funcția estetică rezidă din satisfacerea nevoii de frumos a omului, trebuința nobilă ce caracterizează ființa umană.

Implicațiile și consecințele acestei funcții au darul nu numai de a îmbogăți și înfrumuseța spiritual, dar și de a-l solicita în manifestările lui esențiale.

Cultivarea celor mai alese însușiri umane conferă artei valențe etice.

În cadrul raporturilor ce se stabilesc în societate, între oameni se conturează latura funcțională a interrelațiilor sociale.

De aici, rezultă în primul rând un fapt limpede: arta este creată de om/oameni și pentru om/oameni.

Evoluțiile ulterioare au probat și alte destinații ale artei, mai ales ale celei muzicale.

Valoarea instructiv-educativă, rezultantă a tuturor celorlalte funcții, devine corolarul menirii artei.

Artele au, prin esență, vocația complementarității și armonizării între ele, exemplificăm la o primă examinare, baletul- spectacolul de muzică și poezia; muzica de film, teatrul, muzica spectacolelor de sunet și lumină.

Dintre toate artele, numai muzica are menirea de a impulsiona pornirile cele mai nobile ale sufletului și de a-i da aripi spiritului.

„Muzica este expresia pură a unei stări sufletești, așa cum o numea pe bună dreptate G. Enescu.” (I. Drăgan, P. Petroman, D. Mărgineamțu, 1992)

Rezonanța benefică a acestei arte se răsfrânge și asupra personalității umane.

„Arhitectura se află în căutare de zei sau oameni, locuitori ai nobilelor lăcașuri. Sculptura și pictura realizează gândirea sub forma ei fizică și în lumea materială. Odată cu muzica, arta se eliberează de vizibil și se construiește o materie mai spirituală. Dar muzica cheamă limbajul, singurul care poate să ocupe spiritul și să umple sufletul”. (apud H. Delacroix)

Potrivit esteticii, muzica exprimă frumosul prin mijlocirea sunetelor și oglindește în imagini sonore procese spiritual-afective: „Muzica este singura artă care conferă un sens cuvântului absolut; este limbajul transcendenței; doar muzica poate crea o legătură profundă, indestructibilă între două ființe... muzica este o esență superioară a vieții. Exprimând sufletul uman prin expresivitate, spiritualitate și capacitatea transmiterii mesajului emoțional, muzica a atins culori și adâncimi inaccesibile celorlalte arte.” (E. Cioran, 1996)

Muzica pătrunde și învăluie ființa umană cu un har mistic, emoționant și rafinat.

„Ea se naște atunci când transcende expresia sensibilă prin simțurile instinctelor inevitabile care o generează.” (K. Umbach, 1998)

Arta sunetelor constituie una dintre componentele esențiale ale culturii umane.

Fiecare domeniu specific cunoașterii umane a încercat să găsească și să exprime esența acestei arte.

Estetica definește muzica drept o artă prin care frumosul se exprimă cu ajutorul sunetelor iar reflectarea asupra vieții afectiv- spirituale se face prin imagini sonore.

Filosofia consideră arta muzicală „un sistem aparte de gândire, o gândire generată de sensibilitatea și profunzimea exprimării pe calea sunetelor”. (V. Giuleanu, 1986)

Lingvistica definește muzica prin „expresia de limbaj al sunetelor, un limbaj care nu cunoaște granițe - fiind universal și circulând cu aceeași ușurință pe toate meridianele lumii.” (apud V. Giuleanu)

Matematica și logica „ne trimit la principiile de ordine, simetrie și proporție ce dirijează și caracterizează operele muzicale de artă, făcând apel la cunoașterea rațional-intelectuală a acestora.” (apud V. Giuleanu)

Sociologia, alături de istoria artelor, etnografie, psihologie și pedagogie, face adesea referiri la valoarea educativă și documentară a muzicii, la sensurile sale etice și sociale, la capacitatea de a influența omul și societatea tuturor timpurilor.

Scopul fundamental al educației muzicale este de a dezvolta personalitatea copilului din perspective multiple: cognitiv, afectiv, social, estetic, etc.

Scopul general al muzicii vizează formarea omului cult, al omului capabil să înțeleagă și să aprecieze diversele aspecte ale științei și artei din trecut până în prezent.

Se știe că muzica a fost și este uneori învățată și practică chiar fără sprijinul școlii, ceea ce nu se întâmplă cu alte specialități decât în foarte puține cazuri.

Domeniul muzică atrage după sine o corelare și interdependență cu alte domenii/discipline, fapt ce permite realizarea unei abordări tematice interdisciplinare.

Spre sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului nostru apar numeroase critici la adresa atât a școlii tradiționale cât și a pedagogiei.

Școala era criticată mai ales pentru caracterul pasiv al metodelor sale de instruire și educare, iar pedagogiei i se imputa, pe de-o parte, lipsa oricărei rigori specifice în formarea tezelor sale, caracterul dominant filozofic, iar pe de altă parte, accentul pus pe educarea individului și neglijarea cerințelor societății în dezvoltarea ființei umane.

Aceste reacții s-au constituit foarte curând, în adevărate curente pedagogice, care au dominat întreaga primă jumătate a acestui secol.

Din reacția față de școala tradițională s-a dezvoltat puternicul curent al „educației noi”.

În această direcție, s-au impus două orientări: pedagogia experimentală și pedagogia psihologică.

Aceasta din urmă s-a manifestat ca o reacție față de pedagogia individualistă a secolului XIX.

O primă reacție față de școala tradițională, dominată de intelectualism și autoritarism, reacție cu larg ecou în practica și teoria pedagogică a secolului XX, au constituit-o „școlile noi”.

Ele se voiau școli eliberate de tradiție și angajate în promovarea unor idei noi cu privire la om și educația sa.

Nu puține au fost țările care au simțit nevoia reorganizării învățământului adoptând noi reforme școlare.

În general, aceste reforme vizau: reorganizarea învățământului, cuprinderea cât mai multor copii în școală, accesul tuturor copiilor la educație.

„Școala activă” coincide cu o explozie industrială, tehnică.

Dacă ești adeptul acestei școli, este obligatoriu ca fiecare activitate să deuteze cu testarea elevilor.

Urmărindu-se formarea unui om activ care să-și pună forțele intelectuale și fizice în serviciul statului, se impunea trecerea de la o „școala cărții” (a învățământului livresc, mecanic) la o „școală activă” care să pună accentul pe capacitatea de înțelegere a copilului și pe orientarea practică.

În esență, așa cum formulează J. Dewey „școala activă este o revoluție coperniciană în pedagogie” este opusul școlii de tip clasic în care rolul conducător era al profesorului. (J. Dewey, 1972)

Reprezentanții de seamă ai „școlii active” pun accentul pe activitatea manuală, artistică, estetică, morală.

„Școala activă” are trei orientări:

- școală activ-utilitaristă în care „activitatea practică e mai presus de realitatea psihică”, rezultând fie o preocupare deosebită pentru activitățile manuale, fie acordându-se practicii un loc important, special în cadrul învățământului teoretic, dar separate de teorie;
- o școală activ-utilitarist-intelectualistă care fie recunoaște importanța luminii adusă de teorie în activitățile practice, utilitariste, fie face legătura directă dintre teorie și practica vie din ateliere, laboratoare;

- o școală activ-integralistă care introduce în sfera noțiunii de activitate și actul psihic, spiritual, autoeducația.

Conjugând principiile reprezentanților „școlii active” (O. Decroly, M. Montessori, J. Dewey, E. Claparède) cu cele trei orientări din „școala activă” enumerate mai sus, se ajunge la înțelegerea finalității urmărite de „școala activă”: transformarea unei individualități în personalitate, formarea unei persoane cu deprinderi practice, capabilă în același timp să se autoeduce, să aibă spontaneitate și inventivitate.

Adevărata „școală activă” este cea integralistă (organicistă) deoarece privește ființa copilului în plinătatea și dinamica elementelor componente de sistem ce interacționează și se interconstruiește ca într-un organism.

„Școala activă” consideră ca orice educație în afara celei estetice, artistice-muzicale este ternă, lipsită de viață.

Pentru a primi însă denumirea de educație, o activitate muzicală trebuie să fie utilitarist-intelectualistă și psiho-spirituală, să-și propună socializarea copiilor, să fie mijloc de autocunoaștere și autoevaluare, să contribuie la dezvoltarea imaginației, a spontaneității.

S-au remarcat ca reprezentanți ai „școlii active” următorii: M. Montessori, M. Chevais, J-B. Martenot, J. Dalcroze, Z. Kodaly.

Muzica reprezintă deci, un mijloc de modelare a ființei umane, prin care cunoști și te autocunoști, ai posibilitatea să socializezi, să-ți exersezi voluntar sau involuntar atenția, memoria, gândirea.

„Școala activă” muzicală a secolului XX a promovat „dexteritățile” drept principiu fundamental pentru anumite discipline modelatoare a comportamentului general al elevului, motiv pentru care aceste discipline se numesc: Educație fizică, Educație plastică, Educație muzicală.

Schimbând registrul, domeniul psihologiei muzicale a luat naștere la sfârșitul secolului al XIX-lea, în cadrul psihologiei experimentale și s-a definitivat ulterior ca disciplină autonomă prin elaborarea propriilor principii și legi care o guvernează.

Ca nume de referință, putem aminti personalități științifice precum: H. Helmholtz în domeniul fiziologiei muzicale, W. Wundt în domeniul psiho-fiziologiei muzicale și C. Stumpf în psihologia muzicală.

Un alt nume sonor este B.M. Teplov care avansează studiile de psihologie muzicală obținând rezultate marcante.

B. M. Teplov apreciază conținutul muzicii drept latura definitorie a valorii creației muzicale, la baza reprezentării muzicale se situează emoția și dispoziția, ca trăiri conștiente.

Școala psihologică românească s-a constituit după cel de-al doilea război mondial.

La noi, psihologia muzicală s-a cristalizat ca o specializare derivată și detașată din psihologia generală.

C. Rădulescu Motru este atestat ca primul reprezentant al acestui nou domeniu, prin studiile sale asupra proceselor fizio-psihologice referitoare la auz și sunet.

G. Breazu este cel mai profund cunoscător al fenomenului artistic muzical, fiind specializat la Universitatea din Berlin.

Ca reprezentanți de seamă ai studiilor și cercetărilor în domeniul psihologiei muzicale se remarcă: M. Ralea, Gh. Zapan, M. Golu, Th. Bălan, N. Mărgineanu, Al. Roșca, L. Giurgeca, P. Popescu-Neveanu, N. Pârvu, C.A. Ionescu.

Prin cercetările psihologiei muzicale s-au obținut multiple rezultate privind esența fenomenului artistic, delimitarea funcțiilor sale, etapizarea actului muzical, s-au definit criteriile de clasificare a aptitudinilor muzicale.

Psihologia artei, ca disciplină, studiază structura psihologică a artistului creator și interpret, a receptorului, precum și procesele psihice implicate în creația artistică interpretative și în perceperea operei de artă.

Ca efect asupra psihicului, muzica este un tonic spiritual, facilitează comunicarea umană, are rol stimulativ multiplu (senzorial, afectiv, intelectual, volițional).

Muzica dezvoltă gândirea creatoare, îmbogățește imaginația, aprofundează cunoașterea de sine, amplifică sensibilitatea, are forța de sugestie, are efect cathartic și relaxant, fiind folosită și în scop terapeutic, dezvoltă capacitatea de efort, este mobilizatoare și energizantă.

Muzica are valențe cognitive, raționale, educative, voliționale, etice, estetice, psihologice și filozofice.

„Muzica e, ca ideile chiar, o reproducere a Voinței în sine; ar putea exista și dacă lumea n-ar exista; e obiectivarea Voinței la fel de direct ca lumea sau ideile ; e paralelă ideilor, nu doar o copie a lor (asemeni celorlalte arte); vorbește nu despre Umbră ci despre Ființă, depășește universul cerebralității și inteligenței.” (A. Schopenhauer, 1984)

Arta sonoră constituie un factor important în formarea personalității umane „ de n-am fi avut suflet, ni l-ar fi creat muzica”. (apud E. Cioran)

Sunetul muzical, prin calitățile sale, atinge sensibilitatea afectiv-umană, melodia, ritmul, armonia sunt elementele fundamentale ale artei sonore ce potențează expresivitatea și forța emoțională a muzicii și acționează asupra omului, generându-i procese psihice superioare.

Ritmul, armonia, melodia sunt cele dintâi și cele mai pure forme ale mișcării în univers, ce a fost numit forța centripetă și centrifugă nu este altceva decât: una ritmul, cealaltă melodia.

Muzica are menirea de a sensibiliza ființa umană, de a-i genera sentimente intelectuale estetice care conduc la formarea conștiinței, la dezvoltarea și conturarea armonioasă a personalității.

„Muzica este un demers de la emoție la gândire și la mișcare, urmat de o reîntoarcere la emoție; în urma acestei stări dispoziționale apare în emoție o sporire a intensității, în mișcare un entuziasm susținut, în gândire o aptitudine imaginativă mai vie și, în fine, în registrul conștiinței, atitudini infinite de variate, succedându-se cu extremă rapiditate. Iată în desfășurarea și în traiectul său simplificat didactica muzicii”. (A. Athanasiu, 1986)

O importanță deosebită o are muzica în a sensibiliza ființa umană, a-i crea emoții, sentimente ce duc la dezvoltarea și cristalizarea personalității.

Sensibilitatea pe care muzica o amplifică trebuie să fie controlată și coordonată de gândire și exprimată prin limbaj.

Pentru a înțelege fenomenul muzical, sub aspect fiziologic, este necesară cunoașterea bazelor sale fiziologice.

În anul 1920, s-a constatat existența unui „centru al muzicii” în lobul temporal.

C. D. Parhon explica acțiunea stimulilor auditivi studiind localizarea proceselor nervoase ce stau la baza actelor psihice: „reflexiile vegetative dezlănțuite de excitații senzoriale pot modifica starea funcțională a țesuturilor și organelor.

Excitațiile pornite de la acest nivel pot influența terminațiile senzitive ale acestor organe.

Se produce un curent centripet, pe calea sensibilității vegetative care poate influența scoarța senzitivă respectivă în același timp în care analizatorul auditiv percepe muzica.” (apud A. Athanasiu)

Primul fenomen ce apare la audierea muzicii este, din punct de psiho-neuro-fiziologic, receptarea sau altfel „recepția muzicală”.

Muzica declanșează sensibilitatea umană sub multiple laturi, astfel senzațiile și percepțiile sunt raportate la sensibilitate.

Sensibilitatea sporește și diversifică determinând evoluția însușirilor de personalitate.

„Dezvoltând continuu elementele sale de expresie, muzica a ajuns la gradul de înaltă manifestare a simțirii și gândirii umane.” (apud V. Giuleanu)

Prima plăcere de ordin estetic, este senzația ritmului dar, pentru a fi complete trebuie armonizată cu plăcerea senzorială afectivă și intelectuală.

Melodia se ascultă, se trăiește efectiv și afectiv.

Imaginile, gândurile, impresiile, emoțiile se sedimentează, se dezvoltă ulterior putând fi refolosite și reactualizate, contribuind astfel la îmbogățirea unui bagaj muzical.

Toate aceste aspecte contribuie la desfășurarea activității umane și la îmbogățirea conținutului vieții psihice.

Posibilitatea de a reține, întipări, păstra, recunoaște și reproduce amintiri, impresii generate de realitatea înconjurătoare se realizează cu ajutorul memoriei.

Ce loc ocupă memoria în viața psihică a omului, care este menirea ei?

Nimic mai simplu și mai complex în același timp: fără memorie viața psihică a omului ar fi ca un prezent ce nu are trecut dar nici viitor.

Așa stând lucrurile, se ridică o întrebare: ce rol are memoria în muzică?

Pentru a descoperi în ce măsură muzica contribuie la formarea și dezvoltarea personalității umane, în general trebuie să analizăm impactul pe care îl au diversele procese psihice asupra muzicii.

Astfel, gândirea nu este un proces psihic existent în sine, ci se află în interdependență cu senzațiile, percepțiile, reprezentările, memoria, limbajul și cu procesele afectiv-motivaționale.

Performanțele gândirii în muzică se exprimă prin suplețe, independență, creativitate.

Acest principiu se traduce muzical astfel: muzica produce plăcere, captează interesul pentru melodie, pentru sunetele muzicale și structurile ritmico-melodice, muzica fiind prin excelență o disciplină practică, se învață numai practicând-o.

Aceasta înseamnă că muzica declanșează și activează toate procesele psihice și operațiile gândirii (analiza, sinteza, comparația).

De asemenea, sunt antrenate și implicate atenția distributivă, memoria, voința, motivația mai ales cea afectivă, limbajul.

Datorită naturii emoționale a muzicii, sunetele constituie un limbaj specific, o formă de comunicare.

Cunoașterea și comunicarea se prezintă într-o unitate dialectică a raționalismului și sensibilului.

Ca formă de comunicare, muzica implică folosirea unui limbaj specific ce deține un cod alcătuit din semne, simboluri cu ajutorul cărora se transmit mesajele muzicale.

Elementele de bază ale limbajului muzical sunt exprimate de calitățile sunetului (durată, înălțime, intensitate, timbru) ce dau naștere sistemului nuanțelor și melodiei.

Ritmul înseamnă „întregul proces de mișcare a tuturor elementelor sonore.” (C. Râpă, 2002)

El este întâlnit în natură: în mișcarea astrelor, succesiunea anotimpurilor, în perpetuarea speciei umane.

Putem vorbi și despre un ritm ce aparține picturii, sculpturii, arhitecturii dar și de un ritm caracteristic muzicii, poeziei.

Ritmul în muzică prezintă un factor creator, emoțional și estetic al artei sonore, melodia capătă sens muzical numai prin ritm.

Între ritm și calitățile sunetului s-au stabilit următoarele raportări:

- durata - elementul de structurare a ritmului;
- intensitatea - elementul de identificare, individualizare a ritmului;
- înălțimea - elementul de integrare a ritmului în forme și armonie;
- timbrul - elementul de sugestivitate și plasticizare ritmică.

Ca element primar al limbajului muzical, ritmul constituie scheletul pe care s-a brodat melodia și armonia.

Pentru a produce trăire și imagine artistică, ritmul trebuie să aibă plasticitate în exprimare și puterea de sugerare.

Orice melodie sau compoziție își are ritmul propriu, ca factor organizator și coordonator al succesiunii sunetelor în timp; aceasta dă mișcare, viață, impuls și expresie muzicală.

Melodia reprezintă un alt element esențial de expresie în arta muzicală, ea trebuie cultivată până în cel mai înalt nivel.

Nu orice înșiruire întâmplătoare a sunetelor devine melodie.

Pentru aceasta trebuie respectate anumite principii legate de legile esteticii, ale frumosului și ale expresiei artistice.

Vorbind despre sunet, acesta este considerat un element premuzical, deoarece se face muzică nu cu sunete, ci cu raporturi sonore.

Melodia, la fel ca și armonia, ia naștere din sunete de înălțimi diferite, asociate cu ritmul.

Nuanțele sau dinamica muzicală dau expresie și sens mesajului artistic.

Tempoul constituie un alt element al ritmului și reprezintă gradul de mișcare sau viteză în care se execută piesele muzicale.

Supremația artei sonore se face cunoscută mai ales în domeniul afectiv al ființei umane.

Muzica singură poate da naștere la cele mai diverse emoții, pasiuni, într-un cuvânt efecte și afecte.

Fără conținut emoțional, muzica nu ar mai fi artă, nu ar mai produce sentimente umane.

Astfel:

- senzațiile sonore concretizate prin înălțimi, durate, intensități, timbre muzicale generează sentimente variate;

- sunetele grave exprimă seriozitate și demnitate, cele acute, vioiciune, iar cele medii, creează o dispoziție plăcută;
- timbrul dă naștere la sentimente multiple;
- timbrul instrumentelor muzicale determină variate senzații ce dezvoltă trăiri afective.

Putem afirma pe bună dreptate, că funcția primordială a muzicii este de a declanșa și exprima trăiri muzicale.

„Muzica te mângâie, te odihnește, te răscolește, te bucură și te întristează, îți arată frumosul și urâtul din artă, natură, societate, te atrage și te respinge în același timp”. (I. Șerfezi, 1967)

CONCLUZII

Cu cât educația muzicală se face mai de timpuriu, cu atât impactul său va fi mai bogat, iar efectele asupra armoniei dezvoltării umane, vor fi mai subtile și adânci.

„Cu cât copilul va fi mai atras spre muzică, cu atât mai mult el va deveni beneficiarul emoțiilor artistice.

Muzica va fi pentru el un izvor curat din munte, care pe unde trece, face să rodească pământul și timpul, modelează și piatra.

Ea va fi prietenul credincios, nedespărțit la bine și la rău, va fi substanța care îi purifică sufletul”. (U. Șchiopu, E. Verza, 1997)

Necesitatea educației muzicale poate fi demonstrată și susținută de o serie de argumente.

Importante sunt:

- argumente de ordin fiziologic: muzica are efecte benefice asupra circulației sanguine, tensiunii arteriale, respirației, digestiei, metabolismului în general;
- argumente de ordin psihologic: focalizează efectul muzicii asupra întregului psihic uman- gândire, limbaj, memorie, imaginație, afectivitate, voință, trăsături morale și de caracter;
- argumente pedagogice: muzica își exercită influența valorizând multiple capacități, aptitudini, atitudini, promovează dezvoltarea personalității în ansamblul ei;
- argumente axiologice: prin artă se cultivă funcțiile de bază ale vieții umane- de cunoaștere și creație, din care derivă valorile etice supreme Binele și Frumosul;
- argumente de ordin social: arta prin multiplele sale valențe oferă individului posibilități de integrare socială, contribuie la modelarea unei personalități dinamice, flexibile, autonome;
- argumente istorice: susțin preocupările timpurii legate de muzică, aceasta fiind prezentă la începuturi în cadrul formelor vieții religioase încă din secolul IV.

Toate aceste argumente vin să certifice încă o dată ideea că muzica antrenează toate resorturile personalității umane.

BIBLIOGRAPHY

1. Athanasiu, A. (1986). Medicina și muzica. București: Editura Medicina pentru toți.
2. Cioran, E. (1996). Cioran și muzica. București: Editura Humanitas.
3. Delacroix, H. (1983). Psihologia artei. București: Editura Meridian.
4. Dewey, J. (1972). Democrație și educație. București: Editura Didactică și Pedagogică

5. Drăgan I., Petroman P., Mărgineanțu, D. (1992). Educația noastră cea de toate zilele. Timișoara: Editura Eurobit.
6. Giuleanu, V. (1986). Principii fundamentale în teoria muzicii. București: Editura Muzicală.
7. Râpă, C. (2000). Teoria superioară a muzicii. Cluj-Napoca: Editura Media Musica, Academia de Muzică Gheorghe Dima.
8. Șchiopu, U., Verza, E. (1997). Psihologia vârstelor. Ciclurile vieții. București: Editura Didactică și Pedagogică.
9. Schopenhauer, A. (1974). Studii de estetică. București: Editura Științifică.
10. Șerfezi, I. (1967). Metodica predării muzicii. București: Editura Didactică și Pedagogică
11. Umbach, K., Celibidache, S. (1998). Celălalt maestru. București: Editura Vivaldi.